

GARDŁO (1244) *sb n*

gardło (1152), **garło** (92); garło *Murm* (2), *KromRozm I*, *KromRozm II*, *GórnTroas* (11); gardło : garło *BierEz* (26 : 7), *FalZioł* (65 : 3), *RejJóz* (7 : 20), *Leop* (6 : 3), *Mqcz* (60 : 3), *GórnDworz* (2 : 13), *CzechRozm* (9 : 2), *ModrzBaz* (72 : 1), *Oczko* (6 : 1), *Calag* (1 : 1), *SkarŻyw* (35 : 1), *MWilkHist* (1 : 1), *NiemObr* (1 : 1), *GórnRozm* (23 : 1), *Calep* (2 : 14), *CiekPotr* (2 : 2), *KlonFlis* (1 : 2), *KlonWor* (6 : 1).

gardł- (970), gárdł- (18); -å- *RejRozpr*; -a- : -å- *BierEz* (29 : 1), *GliczKsiqż* (3 : 1), *BielKron* (127 : 3), *Mqcz* (57 : 5), *BudBib* (7 : 1), *CzechRozm* (10 : 1), *PaprPan* (10 : 1), *ReszPr* (2 : 1), *WerGość* (18 : 1), *PowodPr* (8 : 1), *KlonFlis* (2 : 1). ♦ gárdł (35), gardł (1); -å- : -a- *BielKron* (9 : 1). ♦ o jasne.

sg *N* gardło (40). ♦ *G* gardła (182). ♦ *D* gardłu (5). ♦ *A* gardło (502). ♦ *I* gardłem (159); -em (17), -ém (1) *GórnTroas*, -ëm (1) *Calag*, -(e)m (140). ♦ *L* gardle (182). ♦ *V* gardło (1). ♦ *pl N* gardła (6). ♦ *G* gárdł (39). ♦ *A* gardła (94). ♦ *I* gardły (22), gardł(a)mi (1) *LibMal*. ♦ *L* gardlech (9), gardłach (2); -ech *RejJóz*, *SeklKat*, *Leop*, *BudBib*, *Oczko*, *KmitaSpit* (2); -ech : -äch *BielKron* (1 : 1), *PowodPr* (1 : 1); ~ -ech (1), -(e)ch (8); -ach (1) *BielKron*, -äch (1) *PowodPr*.

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XIX w.

1. Część ciała ludzkiego lub zwierzęcego pomiędzy tułowiem a głową; jej część zewnętrzna albo wewnętrzna; szyja, podgardle, tylna część jamy ustnej wraz z małym języczkiem i migdałami; guttur *Murm*, *Myrner*¹, *Mqcz*, *Calag*, *Calep*; gula *Calag*, *Calep*, *Cn*; fauces *Mqcz*, *Cn*; collum *Mqcz*; curculio, gurgulio, frumen *Cn* (346) : [lew] A każdego zwłazczá pytał: Z mego gárłá coć fie widzi/ Iefli pachnie álbo śmierdzi *BierEz* R3; *Murm* 54; *Mymer*¹ 22; Boleśc gardła oddała. *FalZioł* ‡5d; Pod gardłem zołzy rospádzá. *FalZioł* ‡5d; Też fok żorawin kwaśnych y lińcia iego/ ieft dobry na rany albo na rospadliny ktore bywaią w vŕeiech albo tham daley w gardle *FalZioł* I 85c; Też gdy ſniego plaſtr vczyniſz á będzieſz gardło okładał mało nietak vczyni. *FalZioł* I 144a; IAſkołek rodzaj ieft nie ieden/ niekthore ſą czo ſie w domiech legą/ ty ſą czarne á pod garłem throchę czýrwone. *FalZioł* IV 24c; A gdy ſie tak trafi żeby ſie dziecie głową obrociło/ Tedy hak zawadzić w iedno oko/ albo na podniebienie/ albo za garło/ albo tham gdzie ſie nalepiey będzie zdało/ á także ciągnąć z nienagła. *FalZioł* V 33v; Bańki pod garłem, to ieft pod brodą ſtawiane, ſą dobre na przeciw zębowemu boleniu *FalZioł* V 60v; a thę wodę do vŕt bioracz: na wznak leżeć/ á czo na głebiey w gardło wpuſzczáć/ á dzierzeń długo charkaiącz wzgorę *FalZioł* V 91, ‡5d, e [3 r.], I 47c, 70d, 85c (48); Czemu ſzyia ma w łobie puſtoſć, iaka iefth w gardle na przodku od iżzika [!] począwſzy. *GlabGad* Dv; GArdło białe choć miąſſze albo cienkie vkazuie człowieka chełpliwego nadęte^{go}, prożne^{go}, pŕotnika j kłamcę *GlabGad* O8, Cv, M7, O8, O8v [2 r.]; Siye ſczyetho yedno ſzye yey trocha dzyerzalo na gardlye *LibLeg* 11/156v; *LudWieś* B4v; *RejJóz* H7v; *RejZwierz* 84v; Wzyęli Potym Ieremiaſzá á włożyli do iezyerzylká błotnego Helchiaſzowego/ áby ſie tám ſam zaduſił/ á ſiedzyał w nim do gárdłá/ gorzey/ niźliby śmierć podiał. *BielKron* 95; trafił Iáiá rohátyną w gárdło áż ſpadł ſkonia *BielKron* 242v, 257; *Aruncus*, Podgárdłek/ á kožia broda/ to yeſt/ kołmy które pod gárdłem wiſzą. *Mqcz* 17b; *Strumosus*, Ktori taką purcháwkę ná ſzyi pod gárdłem ma/ wolowaty/a/e. *Mqcz* 422c, 150c [2 r.], 422c; Popioł z żáſtkołek palonych z miodem zmieſzawſzy/ gdy nim gárdło okłáda/ wŕzelki wrzod gárdłowy zbiera y leczy. *SienLek* 81 v; Dobrze téż w téy chorobie vwiązać koniowi pod gárdłem/ pokrzywného

korzenia/ coby mu y ná pierśiach mogło leżeć. *SienLek* 183v, 11v, 35v, 80v [4 r.], 81 [4 r.], 81v [2 r.] (18); *GórnDworz* P4, P4v; Drudzy lepak błážeyki ony łobie około gárdłá wiefzáli/ á ochrapieliny y ine gárdłowe niemocy łobie tym leczyli. *RejPos* 305; *Oczko* 10, 23; *Calag* 305a; *SkarŻyw* 546 [2 r.], 595; Ynieuchybił celu: bo łtrzała żwiérzęciu Práwie w gárdle vtnęła *KochFr* 67; *ActReg* 47, 160; *Calep* 70a, 466a, 467a, 602b, 608a; Fábrycyus rozłzerzone ręce od vřzu do oczu/ Potym do nořá y oczu/ y do gárdłá zálieř/ y potym áż do żywotá vkazał/ y Połłom odpowiedział *Phil* I3; *KmitaSpit* Bv, C2, C5v; Przypniř krezy pod gárdło zarázem do tego/ Miernie cudną robotą/ choć z rąbku Flamińskiego. *ZbylPrzyg* B4.

W charakterystycznych połączeniach: *gardło białe, cienkie* (2), *kokosze, mięszce* (2), *opuchłe* (2), *subtłne, wielkie*; *gardła bolenie* (boleść) (7), *wymywanie*; w *gardle bolączka* (boleść, bolenie) (5), *chropawość*; *gardło* (o)czyścić (3), *okładać* (obłóżyć) (5), *wymywać, (z)leczyć* (2); w *gardło trafić* (2), *wpuszczać*; w *gardle charchać* (2), *utknąć*; na *gardło chorzeć, przyłożyć* (2); *gardło boli, opuchnie*.

Zwroty: »w gardle dawić, dawienie, duszenie« = *glandula Mącz*; *synache Calep* [szyk zmienny] (1 : 1 : 1): Glandula, morbus faucium, Dawienie w gárdle. *Mącz* 146b; przedřye [...] bańkę pod brodą pořtaw/ [...] áby to bańki wyciągnęły/ co cie w gárdle dawi *SienLek* 81; *Calep* 1041a.

»za gardło się dawić« (2): Dawřzy kordy pochować/ zá gárdłá łie dawią. *BielSat* C2v [*idem*] *BielRozm* 19.

»za gardło jąć« = *przemocą pojmać* (1): Alye abyřcie go zagardło yanly a łkaraly. *LibLeg* 7/41v.

»gardło odcinać (a. przecinać)« = *decollare Calep* (2): Co zá miecz gárdło twoie przecinał? *SkarŻyw* 595; *Calep* 291b.

»płokać gardło« (4): Potym thą wodką płocz vřta y gardło. *FalZioł* II 17a, I 155d, II 16e, V 91.

»za gardło popaść« (1): Lizymachowi Pan Bog pořzczęścił/ iř gdy iuř lew biezał do niego rozdrapąć go/ że zerwawřzy płařcz s łiebie á zwinawřzy wrzucił mu w pářcz[e]kę y ná głowę/ á Potym zá gárdło go popadřzy ták łie długo z nim łamał áż gi vdawił. *RejZwierc* 80v.

»powieść (a. przywieść) za gardło« = *przemocą przyprowadzić*; *collum obstringere Mącz* (2): A w ten čás mu mowił Ieremiař/ nie Fázur ciebie Pan Bog názwał áłe Pauor/ to ieřt boiaźń/ bo cie powiodą do Bábilonu zá gárdło/ á ty łie będyeř bał. *BielKron* 95; *Mącz* 59d.

»gardło, w gardło przebić« (1 : 1): Gdy tę modlitwę kończyła/ ieden z rořkazania Ářpářiřa mieczem gárdło ieř przebił. *SkarŻyw* 70; *StryjKron* 572.

»przeřtrzełić gardło« (1): á gdy łie s tego chwalił á pyřznił/ przeřtrzełił mu gárdło Paris *BielKron* 58.

»do gardła się rzucić« (1): Gdy vpářrzy pogodę/ z oneř wielkieř chući/ Drobiątku niewinnemu do gárdłá łię rzuci *KlonWor* 5.

»trzymać pod gardło« (1): á zła żorawicą/ Trzyma pod gárdło nořem ořtrym Krolewicą. *KmitaSpit* C5v.

»za gardło, pod gardło uchwycić« [szyk zmienny] (3 : 1): Thedi za gardło yą vchwicywřchi na zyamyą yą yeřth porzuczyel, potem kyem kthori prziiřłoby myall oną yeřth bił wglową *LibMal* 1544/93v; chcąc go całować/ vchwycił go pod gárdło y przebił go mieczem. *BielKron* 73; *StryjKron* 135; *NiemObr* 40.

»za gardło ująć« (1): gdy zálnął [...] zá gárdło go Szátan wiął/ y dawił ták bárzo/ ífz iufz był blisko śmierci. *SkarŻyw* 544.

»gardło urznąć (a. (po)rzezać, a. przerzynać); urznięcie gardła« = *iugulare Calep* (6; 1) : Abowiem y mowá twoiá fáłłfya łnádnie okáże myłł złoćciwą twoię/ która iełt podobna ku ołtrey brzytwie/ która miałto ogolenia włoż ku wrznięciu gárdłá fie łáma obráca. *RejPs* 78; Prołtco to iełt/ iakobyś im łwá ręką gardła porzezał i okrutnym kátem nad nimi zołtál *MurzHist* Nv; *BielKron* 429; *HistRzym* 58; To rzekszy gardła owcom rzezał *KochMon* 29; *Calep* 569b.

»w gardło zakłóć« (2): Zeznała yłch dzyeweczka łwoyá włáłfná ymyenyem Helená nozem wgardło zakłółfchi zabiła *LibMal* 1544/83v, 1544/83v.

»zawadzić pod gardło« (1): A gdy fie łkrył/ wyciągnęli go z iámy y záwádzili pod gárdło/ wlekli do rzeki Tybru plułkáiác nań błótem/ y wrzúćili w rzekę. *BielKron* 146.

»gardło zranić« (1): kthóre oto wody/ gárdłá zrániwłzy wpępele piérwéy/ potym w té wole zwiłkim zefzpeceniém náráłtáią *Oczko* 23v.

Wyrażenia: »czopek w gardle« = *angina, synanche Murm, BartBydg* (3): Synanche, [...] Das zepfflin ym hals. Czopek wgárlýe Angina idem. *Murm* 67; *BartBydg* 10, 144.

»w gardle jagoda« (1): Te⁸⁰ łkorupa łpalona zmodem goij w gardle iagodę którą zowá czopek/ y theż ine wrzody kthore fie czynią w gardle. *FalZioł* IV 38b.

»puchlina na gardle, spuchnienie w garle, garła« = *mentagra, struma, synanche Calep* [szyk 2 : 1] (1 : 1 : 1): Struma – Gardziel, puchlina na garlie, item Sadzel. *Calep* 1011b, 653b, 1041a.

»schnienie (a. suchość) gardła« [szyk 6 : 1] (7): *FalZioł* ‡5d, I 78c; Prágñnienie/ álbo łchnienie gárdłá. *SienLek* 82v *marg*, 80v, 82v, S2, T.

»szata pod gardło [= bez *dekoltu*]<« (6): Szata Podgardło. Axamitu czarne⁸⁰. po Hispanłku vcziniona z bufikiem. *WyprKr* 66, 67, 68v, 70v, 71, 73.

»wrzód w gardle, na gardle« = *antias, tonsilla Mącz* (6 : 1): Takiełz kto ma wrzody w gardle/ thedy przyłóżyć/ á podełchná richłó. *FalZioł* IV 36b–c, V 81; *GlabGad* C8; Antias, in plurali antiades, morbus faucium, Latine, tonsillae, Wrzody w Gardle gdy yęzyczek łpádnie á człowiek nie móże dobrze połykáć. *Mącz* 11b; *SienLek* 35v; y iedney niewiełcie frogi wrzód ná gárdle/ dotykániem ręki łwey zleczyłá. *SkarŻyw* 581, 373.

W *przen* (9) : *RejPs* 100; Przywiáz ie [*przykazania*] w fercu twoim ná káždy czás/ á obwiń około gárdłá twego. *Leop Prov* 6/21.

Zwroty: »za gardło chwytać« (1): Więc śmierć nieużyta/ Tá zá gárdło chwyta *KochPieś* 6.

»dzierżec za gardło« (1): A ták gdyż [...] kłiążę tego żywótá wiecznego thák zwyciężywłzy śmierć kroluie żywe/ iákáłz fie nam wietłza pociechá á rádość miałá sítác/ [...] gdyżechmy z nim byli [...] w tych zwycięłtwach iego/ á dzyerżymy zá gárdłá połpołu z nim ty łprzećiwniki łwoie. *RejPos* 209v.

»na gardle usieć (a. usiadać)<« = *zgnębić* [szyk *zmienny*] (5): Qui tibi persaepe ad coedem [*lege: caedem*] constituti fuerunt, Ná kłórychełs gárdle łobie obiecowáł všieć. *Mącz* 413b, 363b; dayćie mi ná gárdle Všieć ALEXándrowym *KochOdpr* C3v; *OrzJan* 14; *KmitaSpit* C2.

a. Przelyk, przewód pokarmowy; czasem przenośnie: brzuch, łakomstwo itp.; fauces *Mącz*; *curculio*, *glut(t)o*, *glut(t)us*, *gula*, *gurgulio*, *guttur*, *rumen*, *stomachus Cn* (114) : Wielkie m[y]to obiecowáł:

Ktoby fie chciał tego podiąć/ Wilkowi kość z gardłá wyiąć. *BierEz* K4v, K4v [2 r.]; *GlabGad* F6, H4v, K8v; Siedm theż członkow człowieku ku żywności potrzebnych/ ięzyk przez kthori pokarm bierzemy/ gardło przez kthore wpułzczamy/ brzuch w ktori kładziemy. *KłosAlg* A3v; *RejWiz* 13, 66v; Pod cieniem onego/ ktoregom požądałá/ fiedziálám: á owoc iego słodki gárdłu mernu. *Leop Cant* 2/3; *RejZwierz* 105v; Mocz pieniły w niewiáftach/ náđęcie żołądká známienuie/ álbo gorącość od Pępká áż do gárdłá/ á pragnienie. *SienLek* 27v, 82; *BudBib Ier* 2/25; *KochDz* 107; gdyżci dla tego Pan Bog brzuch y gárdło fkrocił/ y fkromną miárkę pića y iedzenia poštáwił/ áby cię náuczył więcey fię o dużę/ niżli o brzuch y ciáło ftárác. *WerGość* 241, 227, 242; *PudłFr* 9; *LatHar* 266; A iam z prędká fzybálom nie rozmyślnie wierzył: Ze ten z gárdłem ná wino nie ná służbę mierzył. *CzahTr* C2; *KlonWor* 70.

Przysłowie: Toć brzuchowi zdrowo/ co vftom álbo gárdłu ímáczne *SienLek* 16v.

Zwroty: peryfr. »być z gardłem za węglem« = *wymiotować* (1): A będzie drugi trzy kroć z onym gárdłem zá węglem/ á ielzche íobie dobrze gęby nie vthrze/ á iuż woła náley drugá. *RejZwierz* 61.

»gardło nasycić« (1): Okrutnego lwá íczęnię zá tobá bieży/ Ktore cię páznoktámi przeymie oftremi/ I krwią twoią fwe gárdło głodne náfyći *KochOdpr* D2.

»gardło, w gardło (na)tkać« = (na)jeść (się) [szyk zmienny] (2 : 1): Teraz dobry byt poznay/ Tym kołaczm gárdło nátkay. *BierEz* C3, S4; Bo y Sálomon piŕze/ iż to dawno fłynie/ Ze ich więcey z obżárftwá/ niż od mieczá zginie. Bo iáko to nie ma być/ gdy przedfię tka w gárdło/ Ano ledwe wczorayŕze/ brzuchá nie rofpárło. *RejZwierz* 136.

»gardło ostrzyć« = *zaostrzać apetyt* (1): ci fye ná to godzá/ [...] Co íobie gárdłá oftrzą na niewinné piwo Rydzem *KochPieś* 21.

»gardło paść« (1): Ták Więć ímok/ vpátrzywŕzy gniazdo krijomé/ Słowiczki liché zbiéra/ á fwe lákomé Gárdło páŕsie *KochTr* 3.

»gardło płokać« = *popijać* (1): zápomniałéŕ torby W piwnicy, kiedyŕ íobie miodkiem gárdło płokał. *CiekPotr* 76.

»popchnąć palcem w gardło« [*w celu spowodowania wymiotów*] (1): A tam po pchni palczem w gardło/ iż za tym przydzie wracanie. *FalZioł* V 39v.

»przez gardło przel(ew)ać« = *trwonić, przejadać, przepijać; defrigere* *Mącz* (4): *Mącz* 80b; Abowiem co mili rodźicy zbieráli grofz do grofzá/ [...] to potomek niebáczny zá rok wŕzytko przez gárdło przeleie *WerGość* 222, 225, 235.

»przez gardło przepuszczać« = *polykać, też trwonić; deglutire, glutire* *Mącz; degulare* *Calep* (2): *Mącz* 147a; *Degulo* – Przez garło przepułzczám, marnie trawię. *Calep* 298a.

»w garle stać« (1): Cibo confertus, Obżárły/ Nátkány. Ták pełny afz mu w garle ítoyi. *Mącz* 118b.

»w gardle uwiąznąć, uwiąznięcie, zawiązły« [szyk zmienny] (2 : 1 : 1): Wilk niekiedy barzo ftękał Iż kość w gárdle záwiązłá miał *BierEz* K4v; Ieŕliby fye theż przydáo iżby co w gárdle komu wwiązłó/ ma nagle nogi wrázić w żimną wodę *SienLek* 82, 80v, T2.

»w gardło (we)tkać (a. wetknąć« (3): Gdy fye kón nádyima á ftęka/ [...] vŕtrugawŕzy z mydłá czopek/ w gárdło mu ij wetkni/ iżby go połknął *SienLek* 168v, 172v; Albo ku onym żydowŕkim gáfiorom/ co ie záŕlepiwŕzy gálki im z ięczmieniá w gárdło tkáia áby rychley pothyły. *RejZwierz* 61v.

»(w)lać, wlany, lanie w gardło« [szyk zmienny] (21 : 1 : 1): *FalZioł* V 85; *RejRozpr* G4v; *GroicPorz* iiv; *Leią* fyropy w gárdło by rychley przechował/ Ale wierz mi iż im dziś nie będyeysz polował. *RejWiz* 15; *Iákie* tám dziwne ítráchy/ *iákie* dziwne męki/ A *iáko* w gárdło ímołę *leią* y przezdzyęki. *RejWiz* 21v, 84; *léyże* koniowi w gárdło/ á nieípufzczay mu głowy ná doł/ áże wśyftko połknie *SienLek* 168v, 157v, 165, 166v, 167v, 169v (14); *RejZwierc* 59v, 61v; *WerGość* 235.

»(w)lać w gardło, nalać gardło« = *upijać się lub upijać kogoś; ingerere Mącz* [szyk zmienny] (13 : 1): *RejWiz* 73; *Zdać* íe ábyś wdzyęcny był/ kiedyć w gárdło *leią*/ Wierz mi *iżci* íe s ciebie/ *iáko* z błazná ímieią. *RejZwierc* 122v [*idem WerGość* 243], 132v; *Mącz* 145b; *RejZwierc* 59, 61 [2 r.], 157v, 251v; bo kiedy *leieysz* w gárdło/ *iákobyś* też lał do wychodu. *WerGość* 227, 213, 230, 241, 243.

»włożyć, wrazić palec (a. dwa palca) w gardło« [*w celu spowodowania wymiotów* (3 : 1): z *śoli* a z *ocztu* á z *oliwy*/ wody przyczyniwszy *proštey*/ á *day* potim *zagrzałwi* wypić, poczwierci godziny włoż palecz w gardło, abowiem wracanie wnetki przydzie ktore żołądek czyści. *FalZioł* III 38d, I [116²]d, V 73; włożże *śobie* w gárdło dwa pálcá co nadáley/ á takim wracánim ciężkich niemocy pozbędzieysz. *SienLek* 16.

»w gardło wpuszcząć« (1): *vczyniże* s tego *gałek* lichem pięć/ álbo siedm'/ álbo dziewieć: á po *iednéy* koniowi w gárdło wpufzczay *SienLek* 170.

»wpuścić (piorko) w gardło« = *spowodować wymioty* (2): *Alexander* potym wśedł do łóżnice y *íżukał* *iákiego* *piorká* áby wpućiwśy w gárdło mogłby wzięty *iad* wyrzucić. *HistAl* Nv, Nv.

»gardła nie żałować« = *pić bez miary* (1): *Szpetnieś* *ferdak* *pobrámował*/ *Znać* żeś *gárdlá* nie żałował. *RejZwierc* [233].

Wyrażenia: »dawienie w gardle« (1): *żołądek* *poíla*/ *chęć* k *iedzeniu* *dawa*/ *dawienie* w *gardle* y *nieímak* *odeymuie*. *FalZioł* III 30d.

»gardło głodne« (1): *KochOdpr* D2 cf »gardło nasycić«.

»łakome gardło« (1): *KochTr* 3 cf »gardło paść«.

»gardło niemierne« (1): V *ćiebieć* *gárdło* niemierne/ Y *íumnnienie* też niewierne. *BierEz* N3v.

W przen (21) : *Goftyńfká* *rzekę* *Wiíłá* też *pożárlá*/ A nie *dziw*/ bo *iey* *íámá* *mknie* do *gárlá* *KlonFlis* G; *PowodPr* 50.

Zwroty: »w gardle [*u kogo*] *siedzieć*« = *znajdować się blisko, być zagrożonym z czyjejś strony* (1): *Nufz* *Sycyliýskie*/ *Neápolýskie*/ *Kroleştwa*/ *zaż* tám nie *tufz*/ á *iákoby* w *gárdle* v *Turkow* *śiedzą*? *GórnRozm* E3.

»w gardle *kością* *sta(wa)ć* (a. *stanąć*), *siedzieć*« [szyk zmienny] (7 : 1): *Zefira* *fuka* na *Iozepha* *Boday* *zabit* z tą *wiernością* *Stanęłać* mi w *garle* *kością* *RejJóz* H4v, K3v; *Kto* *ízczeńcia* *śwego* *dochodzi* s *trudnością*/ *Pewnie* mu w *rychle* *ítanie* w *gárdle* *kością*. *RejZwierc* 229, 215v, 232v; *Niechże* im też *ich* *pokarm* *kością* w *gárdle* *ítanie* *KochPs* 101; *On* *zamek*/ co *równi* *íwéy* ná *świećie* nie *wieđział*/ *Mocą*/ *íławą* *íásiádóm* *kością* w *gárlé* *śieđział* *GórnTroas* 36, 41.

»z gardła wydrzeć (a. *wydzierać*)« = *łupić, rábować, wyzyskiwać; e faucibus eripere Mącz* (5): *Bogacz* *ieden* *vmieráiąc*/ *Złoty*ch pełno *wory* *máiąc*: *Ktorych* był *chćiwie* *názbierał*/ *Vbogim* *ie* *zgardł* *wydzierał*. *BierEz* S3; *bolum* *e faucibus eripere*, *Pártekę* álbo *kęs* z *gárdlá* *wydrzeć*. *Mącz* 120b, 26a, 346c; *RejPos* 184.

»wyrwać, wyjąć, wyrzeć z gardła« = *uratować* [szyk zmienny] (2 : 1 : 1): Ego illam invitis omnibus, Ia tę nád wołą káždego y Diabłu z gárdłá. Subanditur eripiam, wydrę. *Mącz* 173d; *MWilkHist* F3; *ArtKanc* K14v; Drzewá/ ktore się iuż rozstało z Ładem Iuż drzewem nie zow/ ále ie zow Prądem. Co ie iuż trudno Wiśle wyjąć z garłá/ Gdy ie pożárłá. *KlonFlis* F2v.

Wyrażenie: »włany w gardło« (1): a íprzećiwnikom iego gorzkość gwałtem będzie wlaná w gárdłá ich. *RejPs* 110v.

b. *Krtań, tchawica, a także przenośnie: głos, słowa* (42) : P Róffa cya namyłoścYWłfi panye Iefu krište przełona nyefmyerną lafká twoia ktorąfti krolyu nyebyełki wiłyal na krzizu [...] s wfdichayącimgardlem *BierRaj* 22; A ieły gárdłá wfpomináć/ Swe cudnieyfe każde mnimáć *BierEz* MA, M2; *FalZioł* ‡5c, I 13a, 138d, III 13c; *GlabGad* B5v; Gardło ich ieft iako grob odtworzony (á tho dla słow złych j barzo ímrodliwych) *WróbŻółt* 13/3; Nie iednęś tu iuż [winę] przepádlá/ Bo ledá co pleciefz z gárdłá *BielKom* E3; Gárdłá y włlytki poftáwy człowyeczeńłkye máyá/ A wždy nigdy głósem fwoim nic nye záwołáyá *LubPs* aa, B4v, Dv, P6v; *Leop Rom* 3/13; *RejZwierz* A6; Sprácowálem się wołáiąc áż mi gárdło ochrápiało *BibRadz Ps* 69/4, 115/7, *Rom* 3/14; Garrio [...] quando refertur ad aves, Grucham/ ízczebieć yáko ptacy cziniá gárdły. *Mącz* 142c, 395a; *SienLek* 93v; *RejAp* [13]v; *Górndworz* Fv; Pámiętay iáko tákie Prorok zowie pfy niememi/ ktorzy iuż zátuczyli gárdłá fwoie/ iż tylko leżą około onego ítadká Páńłkiego/ á ízčekáć nie mogą *RejPos* 123, 346, 346v; *RejZwierc* 61v, 130v; *BudBib Ps* 5/9[11], 69/3[4], 149/6; *KochPs* 8, 174; *WerGość* 235; *GrabowSet* B4, O4; *WujNT Rom* 3/13.

W charakterystycznych połączeniach: *gardło wzdychające, zatuczone* (4); *gardła ochrapienie* (2); *ochrapienie w gardle*; *gardło w ochrapieniu*; *chrapienie gardłem*; *gardło zatuczyć*; *gardłem wołać*, (u)czynić (2); *gardło ochrapiało* (2), *omieniało, ustało*; *chrapi w gardle* (2).

Fraza: *peryfr.* »język [czyj] przytulił się do garła« = *ktoś milczy* (1): Głófy fwoie záftánáwiáli Wodzowie/ á ięzyk ich/ przytulił się do gárłá ich. *Leop Iob* 29/10.

Zwroty: »dobywać gardłem mocy« = *wrzeszczeć* (1) : To dobywa gárdłem mocy *BielKom* E8.

»gardło rozdzierać (a. rozedrzeć)« (2): Gárdłá też rozdzieráli głósem wrzełcząc náłzy *StryjKron* 622, 702.

c. *U ptaków: wole; ingluvies* *Mącz*, *Cn* (3) : á woł wydárty z gárłá y pierzem/ wrzuci bliłko ołtarzá *Leop Lev* 1/16; *Ingluvies* [...] Obzářtwo/ też podgárdłek álbo Gárdło v ptaków gdy ye nábieřą/ yáko gołębie gdy gołębięta kármić chcą. *Mącz* 170b; Náđ to gárdłá kokofze w ktorých łob bywa chędogo vpłokawfzy/ ná węglu vpiekfzy ma częłto ieść. *SienLek* 113.

d. *U ludzi: prawdopodobnie: chorobliwie rozwinięta tarczyca* (4) : z íktórégo [źrzodła] kto fye iedno nápije/ tákowégo gárdłá łatwie doftánie. *Oczko* 23, 23v.

Wyrażenie: »garło odwieszone« (1): Wolé álbo gárłá odwiełzoné Cieplice léczą. *Oczko* [43]v.

Szereg: »wole albo gardło« (2): z tąđ tedy y wole álbo tákie gárdłá/ które télko íam Król Fráncułki mocą łobie [...] od Bogá dáńá/ połpolicie w dzień S. Micháłá [...] vzdrawia. *Oczko* 23v, [43]v.

e. *O wyprawionej skórcie zwierzęcej* (2) :

Wyrażenie: »gardła kunie« (2): *LibMal* 1553/176; SPodniczka Dubletu. albo Atłáfu czerwone⁸⁰ wzorziłte⁸⁰, Gardli kuniemy podszita *WyprKr* 74v.

2. *Życie, koniec życia, śmierć; kara śmierci; narażenie życia; bezpieczeństwo życia; iugulum, mors, vita* *Mqcz* (895) : *RejJóz* F8v, H5v, N5v; *MurzHist* C3, D; *GroicPorz* q3; *RejWiz* 127; Bo gdy w tym fląbym łtanie/ wždy takie bywały/ Ktore więcey niż gárdłá/ flawy fwey łtrzegály. *RejZwierz* [47²]; Oni mu rozwodzili/ iż będzyc miał od nich wielkie przeládownie/ álbo gárdło/ álbo wieczne więzyenie. *BielKron* 120, 106; Cum penes te omnis potestas foret meae vitae, Gdiś miał moc nád moyim gárdłem/ álbo gdyś w fwey mocy moye gárdło miał. *Mqcz* 289c; Ieśliże ten zginać mógl/ który śmiertelné gárdło fwé/ zá nieśmiertelną flawę fwoię/ y domu fwégo/ odmienił. *OrzQuin* R3, T4v, Z4; *RejAp* 11v, 37v; *RejPos* 249; *RejZwierc* 44v; *BietSpr* 50; Niebierzcie zapłaty/ áni zá gárdło od mężoboyce/ ktoryby fię tego dopuścił *ModrzBaz* 79, 28, 31, 80 [2 r.], 144 [2 r.]; lecz ludu bronić mułżę twego/ Dokąd mi śił/ y gárdłá bedzie sítawác mego *StryjKron* 522; *Calep* 108b; *Górntroas* 27; *OrzJan* 84.

Frazy: »[czyje] gardło (jest) na naszej łasce« *czyjeś życie zależy ode mnie; vita in gratia nostra consistit* *JanStat* (3): ktorego gwałtu gdy dowiedzie oná bialá głowá onymi wieśniáki/ tedy tego gwałtowniká gárdło ná náłzey łálce *UstPraw* B2, E3v; *SarnStat* 833.

»masz nasze (a. moje) gardło(-a)« = *dysponuj naszym (moim) życiem* (3): Przydzie ten czas doczekáłz w nim łmutku wielkiego A małż gardło moje ynak li to będzie *RejJóz* K8, O8v, P5v.

Zwroty: »o gardło się nie bać« (1): Gdy wypełnię pracą fwoię/ O gárdło się nic nie boię. *BierEz* O2v.

»do gardła bić się« [szyk zmienny] (2): *BielKron* 257; Sam wodz [...] do gárdłá bić fię nágotuie. *KmitaSpit* B3v.

»z gardłem biegać« = *ratować życie ucieczką* (1): mułł zgardłem z Biłkupłtwa i fwego włyłtkiego biegać *MurzHist* E3.

»bronić, obronienie gardła« — *vitam tueri* *Modrz*; *vitam defendere* *JanStat* [szyk zmienny] (8 : 1): Gdzieby kto broniácz gardla fwego zabił wdrodze [...] A tam vznawłły voyevoda zynnemi vrzędniki a czefniki ziemłkiemi mężoboicze to zkazá czo iego vinnołczy bęndzie naliezoło *ComCrac* 1543/16v; *SeklKat* M2; *ZapWar* 1550 nr 2674; czci gárdłá y łtátkow náłzych/ przed Máyełstatem Krolewłkiem/ brońcie *OrzRozm* R2v; *BielSpr* 76; poniewáz do obronienia gárdłá [tuendam vitam] niemáłz nic coby pomagáło w wielkiem zgromádeniu ludzi/ pod tákiemi Stárołtámi miełżkáć. *ModrzBaz* 31v, 24v; *OrzJan* 29; *SarnStat* 620.

»bronić (się) do gardła« [szyk zmienny] (5): Tego bronić y o to czynić do łwoich gardł mamy/ chcemyli być prawđziwemi łynámi/ á nie bękártý Kołćiołá tego Bożego. *OrzList* e4; ktory káždemu nieprzyácielowi łwemu będzie fię do gárdłá bronil *BielKron* [332²]v, 130, 351v; *GosłCast* 71.

»gardłem [czego] bronić« = *bronić czegoś za cenę życia* (1): tám Káplán [...] połłufznym łobie niebo otwieráiąc/ kluczmi od Pána Kryłtułá Stanowi Káplánłłkiemu dánymi/ gárdłem fwym tych kluczow broniąc. *OrzRozm* G4v.

»za garło chwytać« = *grozić życiu* (1): Drogi inłżéy nie widzę/ włác niemáłz komu/ Iego zá garło chwyta/ wielka zacność domu. *Górntroas* 37.

»na gardło czyháć« (1): Oto ná gárdło moię táiemnie czyháią *KochPs* 85.

»czynić o gardło, do gardła« = *pro salute configere* *Mącz* (2 : 2): *OrzList* e4; *Mącz* 130b; Zaden máiąc z kim czynić o gárdło niebędzie przekładał koniá domá vrodzonego á lęklwego nád Tureckiego *ModrzBaz* 114v; ále Zołnierz iego/ Czynił z nieprzyjacielem do gárdłá fwoiego. *KmitaSpit* A4v.

»gardło dać« = *ręczyć życiem* (3): O ty karmie ktore iadam: Iż moje łá gárdłá nie dam *BierEz* N3v, Qv; Powya yłch suknye polłkiey on nyema y chce gardlo dacz yellize vnyego bądzie nalyezyona *LibMal* 1548/145.

»gardłem, gardło darować« = *ułaskawić; vita donare* *Mącz*; *dimittere* *Calag*; *lucis usuram alicui dare* *Cn* (4 : 1): y v nas też to śnadź pirwey było/ że kiedy złodzieiá trącić wiodá/ iefli wżetecznicá iáwna prośi go łobie zá męžá/ gárłem takiego dáruiá. *Górndworz* R6; *ModrzBaz* 48; *Calag* 328a; Tym ktorym oni gárdłá dárówáli á náwroćić ich do Páná Bogá/ ábo nákoniec wygubić niechćieli/ dawał ie w moc y w ciężką niewolá ich *SkarŻyw* 558, 503.

»gardło da(wa)ć« = *ponieść śmierć, umrzeć; mori debere, mortem oppetere, morte mulctari, capite plecti* *Modrz* [szyk zmienny] (135): *BierEz* S3v; *RejJóz* O4v; *MurzHist* G2v; *MurzNT* 76; *KromRozm II* v3v; *BielKom* E5; Dobryć miód pćzołom bywa kiedy gi zbieráią/ A wżdy widziłz dla niego iż gárdłá dawáią. *RejWiz* 48, 15, 56v, 58, 131; *KochZuz* A3v; *RejZwierz* 15, 44, 47v; *BibRadz Tob* 2/8; y niebyło potym Krolá w Polłzce żádneho/ zá ktoregoby dla Rzeczypośpolitey Herbort ktory gárdłá niedał *OrzRozm* S; Iefli kto zábił kogo/ gárdło miał dáć káždy tháki. *BielKron* 9v, 9v [2 r.], 17v, 43v, 44v [5 r.], 56v (28); Si se in vita occisum obtulerit iri, iam ab ipso Milone video, Podkał fie s Milonem w dródze pewnie mu dáć gardło. *Mącz* 123c; *OrzQuin* Hv, R2v [2 r.], R3; *LeovPrzep* H4; á bezecne pijańśtwo/ do czegożeś ty to mnie przywiodło/ iż oto márníe/ á łromotnie gárło dáć mułżę. *Górndworz* S7 [*idem WerGość* 248], Y7, Aa3, Aa5v, Bb2, Kk6; *RejPos* 57v, 106v, 123v; *BiałKat* 168v; Czytay zacź Cicero Rzymłki gárdło dał *RejZwierc* 38, 45, 45v, 46, 86v [2 r.], 93 [2 r.] (12); *BielSpr* 59v; *WujJud* 158v; *BiałKaz* Bv; *PaprPan* B3v, D, L2v; *ModrzBaz* 15v, 29, 71, 73; *SkarJedn* 353, d7, [d9]v [2 r.]; *SkarŻyw* 573, 575, 598; *StryjKron* 532, 772; Dałéś gárdło nieboże/ y wiśiłz ná dębie *KochFr* 117, 132; *KochWz* 138; *ReszPrz* 98; *ReszHoz* 138; *WerGość* 248; *Górnrzm* Cv, E2v, E3 [3 r.], E3v, E4 (11); *ActReg* 70, 87; *GórnrTroas* 20, 21, 24, 27, 62, 69; *KochFrag* 21; *OrzJan* 18, 31; *LatHar* 420; *KlonKr* A3v; *KmitaSpit* C [3 r.]; *CzahTr* D4, E3, E4, G2, Lv; *KlonFlis* C3; *SapEpit* B3v; Dżiwuyże fie tu ptakom z inłzymi żwierżety/ Ze częłto gárdło dáią dla márney ponęty *KlonWor* 27, 17, 74.

»gardło w moc dawać« = *powierzać życie* (1): á pokornym (ktożyc do nog pádaia/ tobie fwe łtátki y gárdłá w moc dáią) czemu nie odpułzczałz? *BielKron* 298.

»gardły dosta(wa)ć« = *zdobywać za cenę życia* (4): *BielKron* 392v; *PaprUp* F; niepodawayćie wżeteczney Tureckieý chćiwości tę drogá wolność/ tę Rzeczpośpolitá/ którá oni wam krwią fwoią y gárdły dołtáli *OrzJan* 17, 17.

»na gardło [kogo] foldrować« = *oskarżać żądajác kary śmierci* (1): *CzechEp* 27 cf »na gardło instygować«.

»[komu] na gardło gonić« = *dybać na czyjeś życie (1)*: Potem gdy oni na iego sprawie nie prześtawali/ ale mu na gardło gonili/ musiał sobie poradzić [!] wcieczeniem z Biskupstwa *MurzHist* V2v.

»na gardło [kogo] instygować« = *oskarżać żądając kary śmierci (1)*: mogli infzych/ wedle fantazyey fwey/ [...] pierwey z Heretykowawfzy potym prześládować/ wyganiać/ ipotwarzać/ do Krolow y poľpolftwá obnościć/ ná gárdło ich inftygować y foldrować *CzechEp* 27.

»o gardło iść« [w tym: *bezpodmiotowo* (27); *komu* (25)] = *capite deceruere Mqcz; de capite a. capitis periculo agere, periclitari de vita Modrz [szyk zmienny] (30): BierEz* Q4v; Gdy winnego człowieka/ ktoremu o gardło idzie/ przywiodą przed Sędziego/ aby go na śmierć osądził *SeklWyzn* b3; *MurzHist* G2v; Ale iefli by dan był do więzienia o złoczyństwo/ zá którym by więźniowi szło o gárdło/ tám Sędzia przyfyeğą niemoże być wolen *GroicPorz* f2, m3v, m4, r2v, r4, f2 (11); *BielKron* 243v; Causam capitis recipere. Główną rzecz przyjąć ná fię ku obronie/ to yeft/ komu o gárdło ydzie. *Mqcz* 36a, 37c; A żaden fie thego nigdy ważyć nie śmie/ áby thám namnieyſze fłowko álbo przekrylić álbo przyczynić miał/ boby go wnet fálſzerzem zwano y o gárdłoby mu szło. *RejAp* 196; *Górndworz* R3v; *RejZwierc* 201v, 202, 251; *ModrzBaz* 29, [38]v, 88, 89v; *SkarŻyw* 503; Ale powietrze iuz o gárdło idzie/ y więtfza ſzkodá ludzi niź máiętności/ álbo ſtátkow. *GostGosp* 146; *OrzJan* 78; *CiekPotr* 82.

»gardło kłaść« – *zaklinać się na własne życie (1)*: Obatczcie/ áuo [!] ta chociaſz fie medrŕzemi nad przodki fwe litza/ zich voti Comparuicie/ ia Gardło przitem klade á rzeke niemaſz. *PaprUp* C3v.

»z gardłem się kryć« (1): á wŕdyſ thák ſam nád ſobą okrutny/ iż wolifz z gárdłem fie kryć á thułác fie iáko błędny/ ábyſ iedno záżył nędznego ſwiátá tego/ niźli ſzukác miłofierdzya v thák dobrotliwego Páná ſwego *RejPos* 106v.

»gardło (lekce)ważyć (a. odważać, a. odważyć), ważyć się gardła« = *narażać życie; corpus obiectare Mqcz [szyk zmienny] (23 : 1)*: iakoż tedy za męża ſwego radaby gardło ważyła dobra żona, tak teze zła radaby richley ſwego męża vmorzyła *BielŻyw* 53; *RejJóz* B4v, H6; Nie pływałby márníarz áni gárdłá ważył/ Ale to wŕzytko czyni by roſkoſzy záżył. *RejWiz* 20v, 21, 104, 193v; *RejZwierc* 44; *BielKron* 101v, 325; *Mqcz* 162c; *OrzQuin* 14; *Prot* D2; *HistRzym* 8v; Náď poddánemi łálki ſzyrokie ſtroili/ Oni teſz gárdłá lekce fwe dla nich ważyli. *RejZwierc* 249, 86v; *BudBib* 1.Reg 19/5; *PaprPan* Hh; *SkarŻyw* A2v, 131, 598; *KochSob* 69; *PudłFr* 43, 59.

»gardło lekceważyć; gardła nie ważyć« = *nisko cenić Życie (1 : 1)*: *Górndworz* N6v; Coż to tedy złego zá okrutnoſć iefť/ iż bez ktorych fię poſługi obyſć niemożemy/ tych gárdło ták lekce ważymy [eorum vita tantuli faciamus]? *ModrzBaz* 80.

»(ani) gardła (nie) litować (a. lutować)« [szyk zmienny] (14): *BierEz* S2; Iefli ſię tedy ludzie za ſwoich przyiaciół dobrą ſławę podczas gardła nie lituiąc/ zaſtawiaią/ coſz Więc panu a zbawiciełowi ſwému niezdradliwi ie⁸⁰ wierni vczynią *MurzNT* 61; *LubPs* gg6v; Trzeći Zorobabel powiedzwał/ iż nie máſz nád niewiałty [...]/ dla ktorych mężowie y gárdłá nie lituią/ bo ony krole y ludzie poſpolite chowáią y biją kiedy chcą *BielKron* 115v, 75, 339v, 393; *RejPos* A4; *RejZwierc* 183; *PudłFr* 8; *ArtKanc* K19, O15; *PaprUp* Fv; *SiebRozmyśl* K2v.

»myśleć o gardle [czyim]« = *zamierzać kogoś zabić* (2): Miał Dáryus ná swoim dworze dwu rycerzu Bellá y Nábárganá/ którzy chcąc nie Alexandrowi tym zachować/ myśleli o jego gárdle. *BielKron* 125v, 161.

»gardło, gardła na(d)stawi(a)ć (*a. stawić, a. zastawiać*); zastawowanie gardła« = *vitam exponere, vitam pacisci* *Modrz* [szyk zmienny] (7 : 2; 1): ale daleko nędzniejszy Ferdynánd/ gdyż więcej wierzy łotrom domowym/ niż tym którzy swe gárdła załatwiałą dla niego w polu. *BielKron* 315, 348v; A którzy chętni byli gardł twoich nałtawić. *KochZg* A4v; *Mącz* 289c; gdzie dobrodziejstwá więtsze á wżytkiem ludowi wdzięczniejszy złać się mogą/ iedno w załatwowaniu gárdła/ dla ziemie w ktoreis się vrodził *ModrzBaz* 108v, 108v; *SkarJedn* 29; *SkarŻyw* 88; *WerKaz* 304; *CzahTr* C2.

»na gardło nasadzić się« [szyk zmienny] (2): Widzę żeście nie na me/ gardło naładzili Gdyście się pirwey w łtudiń/ okrutną władzili *RejJóz* B2; *RejPos* 50.

»o gardło, na gardło (na)stać (*a. powstawać*); o gardło stojący« = *collocare a. comparare, a. locare, a. struere, a. tendere insidias, deposcere, exposcere, mortem minitari, vitae insidias a. exereitum parare, iugulum a. caput petere, sanguinem sitire* *Mącz* [szyk zmienny] (15 : 14; 1): Dziw(ne) rzecz(y z) nimi broją Swym panom o gargła [!] stoją. *BierRozm* 15; Ayelły tha łzmyya czo nałtoy hołpodarv moyemv na gardło łzye nyewida [...] tho ponyewoly człovyek y łzmyercz młvy prziczyerpyecz *LibLeg* 11/168v, 11/167v; *LibMal* 1543/67v; *GliczKsiąż* C8v, Gv; *RejWiz* 177v; Nie będzieś stał o gárło bliźniemu twemu [*Non stabis contra sanguinem proximi tui*] *Leop Lev* 19/16, 1.*Mach* 11/10; *RejZwierz* 30v; *BielKron* 15, 105v, 402; *Mącz* 222a, 279c, 295b, 314b, 379d, 397c; *Prot* B3v; *RejAp* 30; *RejPos* 343; *CzechRozm* 159; *ModrzBaz* 27; *SkarŻyw* 151, 462; *CzechEp* 21, 26, 92; *LatHar* 641.

»gardło odkupić, odkupienie gardła« = *złagodzenie kary śmierci, ulaskawienie; redimere vitam* *JanStat* (1; 1): a yawni złodzyey zadnym obyczayem nyema bicz dopułczon kv odkupyenyv gardła łwego. *MetrKor* 40/814; *SarnStat* 670.

»gardłem odkupić (*a. odkupować*)« = *ocalić coś lub kogoś za cenę życia* (2): á bárzo bych go ia rad gárdłem łwym odkupił/ bo to dzielniejszy y potrzebniejszy niżli ia. *RejZwierc* 93; *KochProp* 8.

»od gardła odpędzić« = *zapewnić bezpieczeństwo; cervice propulsare* *JanStat* (2): ábyśmy ie tedy tym łatwiey od nas y poddanych náłzych gardł odpędzić mogli/ obiecuiemy pilné łtárání vczynić włzelkim łpofobem vczłwym *SarnStat* 110 [*idem*] 985.

»odpowiedzieć (*a. odpowiadać*) [komu] na gardło« = *być sądzonym w sprawie, za którą grozi kara śmierci; vim denunciare alicui* *Mącz*; *interminari alicui mortem* *Modrz* (2) : *Mącz* 499b; Czemuż tymże obyczáiem ten niebywa karan/ ktory komu odpowiada ná gárdło/ choćaby go też nie zábił? *ModrzBaz* 81.

»do gardła nie odstąpić (*a. odstępować*)« = *nie odstąpić nawet za cenę życia* [szyk zmienny] (6): *SeklWyzn* g4v; á włzákże wyerni dla te^{go} przełładowania tych moczrow łwieckich y do gardł swoich prawdy odlłthępować nye máią. *LubPs* cc marg; *BielKron* 129; *RejZwierc* 271; *MycPrz* II A2v; (y palcem nagardło vkazał) zedogardła tey zelzywosci domu swego nieodstąpi. *ActReg* 47.

»gardło ofiarować« (1): y zręki pogánłkiey ziemie oney [...] krew łwoię y gárdła ofiaruiąc/ zá vpominánim Pápiełkim wypráwowali *SkarJedn* 254.

»gardło okazywać« = *poświęcać życie* (1): y gárdło fwoię zá zdrowie królestwá wšyftkiego okázuią *OrzJan* 112.

»gardło opatrzyć« = *uratować życie; vitae consultare* *Modrz* (1): Ktoby nieobácznie bližnego zábił [...] ten do ktoregokolwiek miáfteczka ná to obránego/ niech vćiecze/ á gárdło fwe opátrzy *ModrzBaz* 78v.

»na, o gardło (o)sądzić (a. osądzać); na, o gardło (o)sądzon(y)« = *vitam adimere* *Modrz* [*szyk zmienny*] (3 : 2; 2 : 2): Księža IchM o potciwość ani o gardło nikogoj od tego czasu sądzić nie mają ani chcą. *Diar* 50; *GroicPorz* 113v, oo4v; Pytay też Czechow iáko íą od Ferdynándá Krolá fwego ná gárdło íádzeni *OrzRozm* L2v, L3v; *RejZwierc* 92v; *CzechRozm* 252v; *ModrzBaz* 28; Y małz to [...] ofádzone zdrayce ná gárdło od kaźni odeymować? *Phil* E2v.

»gardła nie patrzeć« = *nie dbać o życie* (1): których námiestników fwoich vrząd ten być powiáda [...] niczego iného/ áni gárdlá ná kóniec fwégo nie pátrzyć/ iedno fwobody á pożytku ludu im polécóného. *OrzQuin* T4v.

»gardło (po)brać (a. zabrać); gardła pobrane« = *mordować* [*szyk zmienny*] (11; 1): *BierRozm* 12; Awfzakofch slyfzy Krol ye^{go} M. pan moy zeby yem gardla byly pobrany *LibLeg* 7/9v, 11/153; *MurzNT* 111; Zydy áby báłwany chwalili przyniewalał/ ktorzy niechćieli gárdlá im brał. *BielKron* 265v, 209; *OrzQuin* P; *RejZwierc* 86v; *MWilkHist* D3v; Azaś pánienečkam gardlá nie brał/ ázaś ich nie mordował *ReszPrz* 7; *OrzJan* 112; *SkarKazSej* 693a.

»gardło podjąć« = *umrzeć* (1): Iuž chłop dla fkory waży fie z Miedźwiedziem łámác/ gárdło álbo fžpethne rány podiác. *RejZwierc* 65v.

»na gardło [kogo] poimać« = *ująć w celu zabicia* (1): dowiedziawfzy fie o niey małz ná gárdło íą poimać chciał: á oná do kościoła vćiek(ł)á. *SkarŻyw* 354.

»gardło położyć (a. pokładać, a. kłaść)« = *zginąć; morti exponi, mortem occumbere* *Modrz* [*szyk zmienny*] (15): íž oto Krol gotow íeft o wiárę świetą/ o kroleństwo to/ gdzieby iedno potrzebá bylá/ położyć gárdło fwe. *BielKron* 307v, 125v; *RejPos* 122, 241, 339 [2 r.]; *CzechRozm* 236v; *ModrzBaz* [41], 118v; To widziř íž dla Iurisdikciey fwey nád Bifikupem Cárogrockim Papieżowie gárdło kładli *SkarJedn* 141; *SkarŻyw* 131; *KochFr* 32; *PudłFr* 67; *ZawJeft* 6; *PowodPr* 4.

»do gardła pomagać (a. pomoc)« = *pomagać nawet za cenę życia* [*szyk zmienny*] (2): Sprzyfięgli fie tedy Eneás z Greki y s towarzysfzmi fwemi w iedności być/ y pomoc fobie tey vgody do gardł fwych. *BielKron* 59v, 243v.

»do gardła (po)mścić się« [*szyk zmienny*] (3): ya przifziengam na moyą fziwifzną ífch bith fzie go mfczil do gardła *LibMal* 1543/69; *BielKron* 56; *GosłCast* 54.

»gardłem poprawić [czego]« = *oddąć życie za coś* (1): Y tey prawdy y náuki gárdłem y krwią fwoią poprawili. *SkarJedn* 112.

»gardło (w, na (lekki) szańc) (po)sadzić« = *narażać życie* [*szyk zmienny*] (4): A ktoby mi chciał zářzkodzić/ Muśi ná mię gárdło íádzić. *BierEz* O3v; *RejZwierc* 110v; A temu fie thež przypátrowác/ íž o wielki klenot s fortuną máłą kořtką mieceř/ boś ná szańc pořádził y gárdło y fławę fwoię *RejZwierc* 135, 195.

»gardła [kogo] (po)zbawić« = *zabić; vita privare* *Modrz* (22): *BierEz* Ov; *BielŻyw* 134; *Zeffnal* iíf on ízwoim thowarziřtwem rad by był gardła pořbawyl *Cunratha Bottenřteyn LibMal* 1543/70; *RejJóz* F8, M3v; *BielKom* F7v; *RejZwierz* 15v; *BielKron* 28, 60, 73v, 100v, 368; *RejPos* 215v; *PaprPan* Y3, [Hh5]; *ModrzBaz* 78v; *KochPs* 80; *KochFr* 66; Bo ziemiá ípráwiedliwym gniewem poruřzona/ Wzbudziła przeciw iemu Niedźwiadká írogiégo/ Który go gárdłá zbáwił iádem żędłá íwégo. *KochPhaen* 22; *KochSz* B; *CzahTr* E2v; *GosłCast* 70.

»gardła (po)zbyć« = *stracić życie, umrzeć* (7): Cżemu z tąđ precź nie idziemy/ Poki gardł nie pozbędziemy *BierEz* I3v, 02; *BierRozm* 16; *KochZuz* A 3, A3v; *PudłFr* 43; Y przywiedli go byli raz ci burkownicy Ná táki hak, że o włos gárdłá y czci niezbył *CiekPotr* 13.

»gardło przepadać, przepadający« = *tracić, tracący życie; capitalis Calep* (1 : 1): która by strona: stronye íakim slowyem albo yaką grořzbą: a bela By, przeřzwaczona Ta gardło przepada *ZapKóścier* 1582/30; *Calep* 163a.

»do gardła (nie) przesta(wa)ć« = *nie wyrzec się nawet za cenę życia* (2): wřhakze on na tho vpomynanye nycz nyedbayacz przedřziá ínya myářchkall a kthemv movill ya yey do Gardła nyeprzeřtaná *LibMal* 1554/193; ábyřmy przeciw nim zá wiárą dawną áż do gardł nářzych przeřtawáli. *PowodPr* 43.

»przykazać (a. rozkazać, a. zakazać) pod gardłem« [szyk zmienny] (12): *LibLeg* 10/57v; y wřzytkim przykazał pod gárdłem áby go chwalili iáko krewnego Bożego. *BielKron* 125v, 14, 26, 64v, 158v, 214, 227, 238; *Sacrosanctum* Co wyřoko/ írogo á ciężko zákázano yeřt pod gárdłem *Mącz* 363c; *OrzQuin* L2v; *SarnStat* 1237.

»gardło (przy)nieść« = *odda(wa)ć życie* (3): O iáko wielkie było ferce w miłości Chryřtuřowey onych męczennikow Papieřzow/ ktorzy z náuką gárdło záraz ná plác nieřli *SkarJedn* 394; *SkarŻyw* 46; *CzahTr* F2v.

»o gardło przypawić (się) (a. przyprowować), przyprawiony« = *zabić (się); manus afferre, mortem afferre a. consciscere, vita privare a. spoliare, vitam interimere, tollere e medio* *Mącz* [szyk zmienny] (42 : 1): A który bi pan snyemy nyechcział bicz, thedi go o gardło myely przyprawicz *MetrKor* 61/224; *ForCnR* A3v; *LibLeg* 10/154v; *RejPs* 23v; *LibMal* 1545/103, 1551/165v, 166; *MurzHist* Cv; *MurzNT* 66; *KrowObr* 237v; *BibRadz* I 303d; *BielKron* 104, 140v, 202v, 319v, 323v, 326v; *Medusa*, *Dziéwká* Phorá która miałto włóřów węże ná głowie miałá tá, yeřt od Perřeufa o gárdło przyprawioná. *Mącz* 213c, 102d 122b, 208d, 243d, 322d (10); *RejAp* 179v; *RejPos* 50, 81v, 283, 286; *RejZwierc* 46v; *BielSpr* 69v; *BudBib* b4, *Dan* 1/10; *CzechRozm* 170; *CzechEp* 11, 59; *GórnRozm* H2; *PaprUp* E3; Zaczym go Fáláris poimáć kazał/ y przed wřzytkim póřpolřtwem męcząc pytáć/ ktorzyby go o gárdło zá ráđą iego przyprawić vmyřlili. *Phil* K2; *KlonWor* **6.

»o gardło przyść« = *zginąć, umrzeć* [szyk zmienny] (5): *FalZioł* V 108v; wimiřlyono nowe drogy trvdnořczy czynacz kvpczom řkthorich wyelye o mayethnořczy řzwoye wyelye o gardła przyřly. *LibLeg* 11/182; *BielKron* 199v; *RejPos* 106v, 167v.

»o gardło przywodzić« = *powodować śmierć* (1): Wřzákoř mnogim złoto řzkodzi/ Cżęřto ie o gárdło przywodzi. *BierEz* P4v.

»gardło [na co] sadzić« = *zaklinać się na własne życie* (2): Wiem miłościwy krolu a czoć w tym poradzę Ieſtliże ſie omyliſz gardło na to ładzę *RejJóz* K7v; *CzahTr* G2.

»na gardło, o gardło ſiedzieć; na gardło ſiédzący« = *przebywać w więzieniu pod groźbą kary śmierci* [szyk zmienny] (5 : 1; 1): Acżkolwiek też czałem ſie przydawa ſiwizna [...] z boiażni [...]. Takież y więznom na gardło ſiedzącim. *GlabGad* Bv; Ałye powyedział ze ſzie the rzeczy wroczeły gdy thamze na gardło onye ſzyedział *LibMal* 1554/ 185v; Bo rozumiey gdybyś ſiedział o gárdło y o wſzytkę máiętność ſwoię/ á przyiechał iáki krol ábo iákie kfiążę/ á pewniebyś o tym wiedział iż z onego okrutnego więzyenia miałby wybáwić ciebie: o iákożby to byłá wielką pociechá twoiá *RejPos* 19; *RejZwierc* [203]; *KochPs* 164; *SkarŻyw* 368; *GostGosp* 36.

»na gardle, gardłem, o gardło (s)karać; na gardle, gardłem, na gardło (po)karan(y) (a. skarany); na gardle, gardłem karanie; kaźń na gardle« = *poena capiti a. capitali punire JanStat, JanPrzyw; vita privare Modrz, JanStat; trucidare Vulg; morte mulctare a. plectere, capite plectere a. sancire, subire poenam capitis, supplicio afficere Modrz; poena capitis a. capitali plectere, capite puniri, collo privari, supplicio affectum esse JanStat; capite vindicandus a. plectendus Modrz; in collo puniendus JanStat; capital, poena capitalis Modrz; poena colli JanStat* [szyk zmienny] (27 : 29 : 1; 65 : 13 : 1; 15 : 1; 1): thedi thakowi ſlodzyey iawny. przez ſtaroſti ma bicz na gardle karan. *MetrKor* 40/814; y mayá thesz [...] Íſzukacz thych kazakow ſzkodnykow pansthwy V. C. M. a gardlem karaczy *LibLeg* 9/52v, 7/33, 10/68, 68v, 98, 154v, 11/137v; *ComCrac* 1543/18; *SeklKat* I4v; *KromRozm* I N3; *MurzNT* 56; Dla tego iże zá rękoieſtstwem Mężoboycá/ iuż karánia ná gárdle vchodźi *GroicPorz* c4v, m4, y2, cc3, 112v; *UstPraw* B4v, C, D4v, E4, 14; *BibRadz Lev* 19/20, I 86a, 1.*Mach* 1/52, 60; *OrzRozm* L2v, L3v; Mieſzczány też Gdańſkie kthorzy byli od nich odſthąpili ná gárdle ſkaráli. *BielKron* 369v, 9v, 85v, 140v, 209, 212v (12); *OrzQuin* Q3, Z2; *Górndworz* Q2v; *BielSpr* 50v, 51, 51v; *RejPos* Wstaw [41³]v; *BudBib* 1.*Mach* 1/52; *CzechRozm* 96 [2 r.]; *ModrzBaz* 6v, 27v [3 r.], 28 [3 r.], 30, 35 (30); Nápiſzę/ powiáda/ do Krolá że cię gárdłem karać káże. *SkarŻyw* 75; *StryjKron* 477; *CzechEp* 42, 48; *WerGość* 213, 256, 265; *Górnrzm* A3v, C, E3v, E4, F2 [2 r.] (11); *ActReg* 17, 18, 58, 82; *GostGosp* 142; *Phil* E4 [2 r.], F4; *WujNT* 233, Dddddd; A ktoby ránił/ ma bydź karan ná gárdle. *SarnStat* 16, 15, 16 [4 r.], 17, 29, 120 (37); Y dáley tám ſtoi/ iż pilnieyby káráć ná gardle cudzołóſtwa *PowodPr* 79, 21, 28, 79; *SkarKaz* 44b, 315b; *VotSzl* D4v; *KlonWor* 44.

»na gardło ſkazać, ſkazanie, ſkazany« = *capite damnare, damnatus Modrz* [szyk zmienny] (3 : 1 : 1): Y tákże ſie potym ſtáło/ że oni nieſláchetnicy przenieſli iá onym fáłſzywym ſwiádectwem ſwym do mężá y do vrzędu/ y poprzyſięgli iá/ ták iż iá było iuż y ná gárdło ſkazano. *RejZwierc* 201v; wielkim ſwiádectwem może być on chłopiec od Areopágitow ná gárdło ſkazány/ iż przepiorkam oczy wylupował. *ModrzBaz* 13v, 13v, 96; Iáko też y owo iednánie ná Seymie po dekrećie Krolewſkiem/ y ſkazánium ná gárdło/ dobreſli ięſt *Górnrzm* K2.

»ſłużyć gardłem, do gardła, z gardłem« (2 : 1 : 1): Iuż więcż y kaźdy poddany iako gad ozywie A ſłuży mu iuż y zgarłem na wſzytkim zycźliwie *RejJóz* [L3]v; ábowiem ná woynie Polſká Krolowi ſwemu ſłuży/ gárdły z máiętnoſćiami ſwemi dármo *OrzRozm* N2v; *SkarŻyw* 413; *CzahTr* I2v.

»ſprzysięć ſię na gardło« (1): Coniurare de aliquo interficiendo, Sprziſięć ſie ná cziye gárdło. *Mqcz* 178d.

»do gardła stać [przy kim, przy czym]« = *animi magnitudinem afferre ad alicuius causam, ostentare a. ostendere iugulum pro capite alicuius* *Mqcz* [szyk zmienny] (7): Chce do Gardła przy they powyęłczy stacz *LibMal* 1548/142v, 1548/144v; *Mqcz* 122b, 177b, 358b, 445c; *RybWit* C2v.

»starać się o gardło [czyje]« = *dybać na czyjeś życie* (1): A wždy przedfię iáko iáie ftłuc/ ták tho tanie v niego/ thárgnać fie ná bliźniego fwego/ á ftárác fie o gárdło á o zátrácenie iego. *RejPos* 247.

»gardło (s)tracić (a. utracić, a. utracac, a. potracić), gardła (p)ostradać; gardła stracenie (a. utracenie, a. utrata)« [szyk zmienny] (30 : 2; 9): *BierEz* S3v; *ForCnR* B; A tak panowie waschi przychawfchi tam powiedziely wten obiczay bi nam wżitkym gardło vtraczycz tedi mi thv niedopvfczym granycz klaszcz. *LibLeg* 11/86, 11/85; *RejJóz* D4v, E8v, I2v; *RejKup* d8v; *MurzHist* M3v; *DiarDop* 108; *GroicPorz* k4v, o2v; *UstPraw* Bv; *BibRadz* Gen 31/32; *BielKron* 214, 298v, 320v, 334; Leges sacratae, Surowo zákazáne pod vtracenim gárdlá y ymienia *Mqcz* 363b; *SienLek* 18; *HistRzym* 8v [2 r.]; *RejPos* 180v; *RejZwierc* 38, 134v; dla ktoregoby rádzey gárdlá postrádáli/ niłzby w czym wiáry fwey y Bożego rofkazánia vřzczerbek [...] vczynić mieli. *CzechRozm* 67v, 231, 252v; *ModrzBaz* 6v, 62v; á widział co zá odpłátá będzie tym/ co tu dla Bogá gárdło y zdrowie trácą *SkarŻyw* 598, 356; *StryjKron* 306; *CzechEp* 351; *Górnrzm* B2; *KochWr* 33; *Calep* 163b; *OrzJan* 54; Ktoby zakon Moyzeřzow wzgárdził: bez wřelkiego miłóřrdzia zá řwiádecstwem dwu ábo trzech gárdło tráci [moritur] *WujNT Hebr* 10/28; *SarnStat* 483, 493.

»z gárdłem strzec się« = *drzeć o życie* (1): Ty kradomie wřzytko bierzeřz/ Też się z gárdłem záwřdy řtrzeřeřz. *BierEz* N3v.

»szermować o gardło« (1): Gladiatores, Byli przed czařem ofobliwi ludzie w řzermierřtwie wyćwiczeni które řpuřzczano w řzranki řzermować o gárło v Rzymiánów. *Mqcz* 146a.

»[czyjego] gardła szpiegować« = *řledzić kogoř w celu zabicia* (1): ieřt nas řprzyřięgłych trzyřtá co táiemnie twego gárdlá řpieguiemy/ ábyřmy ie tobie wzyęli *BielKron* 106.

»szukać na gardło, gardła; szukanie na gardło« [szyk zmienny] (3 : 1; 1): *RejPos* 213v; przenářładowáłem Chřeřciány iáko y wy teraz/ o řmierć przyřráwuiąc: á ná gárdło ich/ iáko iáki řzalony y w pořtronnych miářtách/ řzukáiąc. *SkarŻyw* 81; ZA czařu Dyoklecyaná y Máxyminá Cefarzow/ w onym wielkim przenářładowániu Chřeřcián y řzukániu/ álbo ná gárdło/ álbo ná bryřdkie [!] dyabelřkie ofiáry [...] ftárořtá Aquilinus/ poimał cřterdzieřci řołnierzow Chřeřcián *SkarŻyw* 402, 391 [2 r.].

»na gardło [komu] targnać się« (1): Obyeczował then tho Skinder [...] stho y dwye zlotich na ye^{go} wyprawą nalořicz yeřlybi mv řzyą kádi na gardło o tho Thargnyono. *LibMal* 1548/142.

»od gardła uchronić« = *uratować od řmierci* (1): O czym dowiedziawřzy fię óciec iego/ bieřał nieborak/ chcąc řyná fwego od gárdlá vřchronic y do domu przyřrowadzić. *WerGořc* 256.

»z gárdłem uciekać (a. uciec), umykać się, uciekájacy, uciekanie« [szyk zmienny] (7 : 1 : 1 : 1): Z gárdłem fie rychley vmykay: Ciebieć by iřcie zábili/ Iednoby cię połápiłi. *BierEz* O2v; mvřiałem zafię zgárdłem naiake przeř piecřnieiřze [!] mieřce vciekać. *SekIWyzn* 4v; *OrzList* ev; *RejPos* 113, 127; *WujJud* 218; *SkarJedn* 303; Vkořařz fię/ kiedyć mile męká Páńřká wřnowi [...] Dawidá z gárdłem vćiekáięcego *LatHar* 258; ábowiem dla tego y ná Páwłá S. pokuřy y choroby/ y ná Eliařzá zgárdłem vćiekánie dopuřzczono *LatHar* 577; *KmitaSpit* C.

»wieść na gardło« = *grozić karą śmierci* (1): IEŕliby ktho ná czyię inŕtygácyą dan był [...] o iáką inną rzecz ktoraby niewiodłá ná gárdło *GroicPorz* f2.

»o gardło winować« = *oskarżać w sprawie zagrożonej karą śmierci* (1): IEŕliby ie o gárdło winował z vczynku iákiego ktoryby niebył przeciw Krolowi álbo póŕpolitey rzeczy. *GroicPorz* I4v.

»z gárłem wybawić się« = *ocalić życie* (1): A ŕam lie z gárłem wybáwi *BierEz* S3v.

»gardło (na mięsne jatki) wydać« = *caput vovere Mącz* [szyk zmienny] (3): Caput vovere pro salute patriae, [...] wydác gárdło fwe dla oyczizny. *Mącz* 508a; *RejZwierc* 201v; A nád to byŕ lie z Dánielém Prorokiem nie zgodził/ áni z onymi trzemá młodzieńcami: ktorzy woleli gárdło ná mięsne iátki/ że ták rzekę/ wydác/ niŕ od powinności fwey ná krok ieden odŕtąpić. *CzechRozm* 253.

»za gardło, na gardło wyd(aw)ać; na gardło, za gardło wydan(y)« = *ad poenam capitis extradere JanStat* [szyk zmienny] (4 : 3; 1 : 1): Item kyedy by kthori czlovyek albo poddany pana szwego zabył Thedy [...] nyema nygdzie myeŕcza myecz, [...] alye ma bycz zagardło vydan. *LibLeg* 6/116; Wydał go [syna] iey zá gárdło/ nád wŕzytko mnimánie/ Ták było ŕpráwiedliwe iego krolowánie. *RejZwierc* 1v, 119v; *RejZwierc* 43v, 55v; Teŕ maŕz y o vcźniách iego Piotrze/ Ianie/ Páwle etc. ktorzy [...] częŕŕto iuŕ do więzienia ná gárdło wydáni bywáli/ á wŕdy lie im nie ŕtać nád wolá Boŕá nie mogło. *CzechRozm* 230; *CzechEp* 47; tákowégo Pan álbo záŕtępić/ álbo ná gárdło y dóbr iego wŕięćie/ nam wydác będzie powinien. *SarnStat* 490 [*idem*] 1237.

»gardło [komu] wydzierać (a. wyrzeć)« = *vitam adimere Mącz* (2): *Mącz* 500d; Bo á co [...] człowiekowi od człowieká okrutnieyŕzego ŕię zŕtác moŕe/ iedno gdy [...] gárdło mu wydziera? *ModrzBaz* 127.

»na garło [kogo] (wy)ręczyć« = *ręczyć własnym życiem za cudze życie* (3): Iudas na garło y na dzieći brata wyręczył *RejJóz* N7v, O4v, O5.

»wyswobodzić gardłem [kogo]« = *wyswobodzić kogoś za cenę życia* (1): O namileyŕzy mieŕzcžanie Kártáginieńcy/ áto ia dziś wyŕwobodzuie gárdłem ŕwoim was wŕzech *BielKron* 75v.

»gardło wziąć« = *zabić; aliquem interficere Mącz* [szyk zmienny] (12): Doŕyć łaski pana cznego Zeć wnet nie wziął garła twego *RejJóz* H7; gdy vbogi czyńŕzu nie miał dáć/ thedy mu gárdło wzyęto *BielKron* 121v, 402; *Mącz* 379d, 423a; *BielSat* D4v; *ModrzBaz* 78; *Skarŕyw* 151, 300; *KochSz* C3v; *BielRozm* 32; *PowodPr* 68.

»gardło, przy gardle zachować« [szyk zmienny] (2 : 1): gdyŕmy Zydy z łáŕki náŕŕey záledwie przy gárdlech záchowáli [*vitam condonantes*]/ tegoŕmy teŕ ŕkuthecŕnie doználi *Leop* 3.*Mach* 7/5; Niektorzy ŕydŕi chcąc gárdłá fwe záchowác/ vciekli ná wieŕę nád fortę S. Anny *BielKron* 385, 370.

»gardłem [komu] zagrozić« = *zmuszać do czegoś pod groŕbą śmierci* (1): Poŕłał teŕ Cefarz poŕlá ŕwego Bozetá do Metym/ áby luterŕtwa przeŕtáli [...] gdzieby thego nieuczynili/ gárdłem im zágroŕił *BielKron* 221v.

»gardłem zapieczętować« = *oddać życie za coś* (1): Iáko lie wyerny káznodzyeia [...] nye ma odnoŕić od práwdy ŕłowá Boŕego/ by teŕ to dobrze miał y gárdłem ŕwoim zápyeczętowác. *LubPs* cc marg.

»gardłem (za)płacić (a. przyplacić, a. opłacić); gardło płaci (a. płacić ma); gardłem płacony« = *capite solvere Modrz* [szyk zmienny] (26; 8; 1): albo gdy by nyemyal pyenyadzy thedy Gardłem ma zaplaczycz. *MetrKor* 34/135, 34/135, 135v; *BierEz* H, Lv, N3v, R2v; *LibLeg* 6/116v; *RejJóz* F8, O5;

GliczKsiąż N7v; *KochZuz* A5; *RejZwierz* 11; Teffaloni w Grecyey chwalili Bocianą iż im dawał znąć żyzny rok albo głodny/ przeto ktoby go zabił/ gárdło v nich płaciło. *BielKron* 24, 9v, 115, 261v, 288v, 300v, 457 [2 r.], 458v; *OrzQuin* L; *RejPos* 232; *HistLan* B3v; *PaprpPan* Zv, Ee4, Ee4v, Ff2, Gg3v; *ModrzBaz* 27v; *WerGość* 228; *PudłFr* 68; *GórnRozm* Hv; *GórnTroas* 40.

»zasiadać na gardło« = *dybać na czyjeś życie* (1): Miáło rátunku lámifz zásiadáli Ná gárdło moie. *KochPs* 49.

»gardło zasłużyć (a. zasługiwać)« = *znaleźć się pod groźbą kary śmierci lub powodować ją [szyk zmienny]* (8): *GroicPorz* c4v; *UstPraw* I4v; *BielKron* 108v, 119v; *RejPos* 164; Dwoie pirwze [mężobójstwo] gárdło zásluguie [*Priora duo capitalia sunt*] *ModrzBaz* 78v; Co wlyfzawlyz rádował fię ifz zá tym zniewolić iá mógl [...] iáko tę/ która fię Bogom Pogánłkim íprzećiwiáiąc/ gárdło záflúżyłá. *SkarŻyw* 68; *CzechEp* 93.

»do gardła zastawiać się [o co]« = *nie wahać się oddać życia* (2): *NiemObr* 129; Kto práwá y wolności [...] w ieden Státut zebrał/ y o nie fię przeći w niebácznym Pánom áz do gárdłá záłtáwiał? *PowodPr* 20.

»garło zawiesić na nitce« = *ryzykować życie* (1): á wiedzieć gdzie/ y o co/ wdąć fię w niebéspieczęłnthwo/ wiele ná tym należy. Bo drugi czuiąc fię być mężem/ będzie takim proftakiem/ iż garło łwe záwiesi ná nitce *GórnDworz* I6v.

»z gardłem zostać« = *ocaleć* (1): Zony dzyeci niewiáły/ przed miáło wygnáli/ Ktorzy w wielkiey rołpáczy iuż z gárdły zołtáli. *RejZwierz* 13v.

»przy gardle (z)ostawić« = *ocalić życie [szyk zmienny]* (2): *BierEz* R; Iełtem flúżebnikiem twym Krolu/ zołtaw mię przy gárdle *Leop 2.Reg* 15/34.

»(z)wierzyć (a. powierzyć, a. zwierzać się) gardła« [szyk zmienny] (7): A czoż może być gorszego Swym nie wierzyć gardła swego. *BierRozm* 14; *RejJóz* I2v; *RejZwierz* 36v, 37 [2 r.], 65v, 243.

»gardła nie żalować; nie żal gardła« = *opponere corpus, caput uovere Mącz* [szyk zmienny] (7; 1): Iuż by fnac niezal y gardła By mię ziemia iuż pozarła. *RejKup* h2v; Yam yełt prawdziwy páłterz/ gárdłá łwego nye żáluyę przy owcach moich *GliczKsiąż* D3; *BielKron* [332²], 365; *Mącz* 311b, 508a; *GrabPospR* N2, N4v.

»gardła [czyjego] żądać« = *pragnąć czyjeś śmierci; iugulum petere Modrz* (1): Ty cechy miłości Cbrześcijánłkiey wzywálz w ten čás/ kiedy prágniełz krwie bliźniego/ gdy gárdłá iego żádałz *ModrzBaz* 62v.

Wyrażenia: »bezpiečen gardła, z gardłem; niebezpieczeństwo (a. niebezpieczność) gardła, o gardło; gardło beśpieczne« (1 : 1; 1 : 1; 1): Kto ma nieco korzyłtnego/ Niema gárdłá beśpiecznego *BierEz* O2v; *Diar* 66; *RejPos* 247; A ci ktorzi krzywde ćierpiá/ nietylko o máiętność/ ále y o gárdło w niebezpieczności być mułz [non tantum de fortunis, sed de capite periclitari coguntur] *ModrzBaz* 96v; Asylum – Vprziwileiowanie miełce naktorim wolen iełten [!] albo beśpieczni z gardłem. *Calep* 108a.

»gardło za gardło« = *anima eius pro anima illius PolAni* (3): *GroicPorz* k4v; Iełliby ktory mąż z ludu tego kthory iá podam w ręce wálze vćiekl/ tedy gárdło iego będzie zá gárdło onego. *BibRadz 2.Reg* 10/24; *GórnRozm* E3.

»sprawa o gardło« = *rozprawa o przestępstwo zagrożone karą śmierci* (2): Ale w ípráwách o gárdło [...] iuż Rękoymia od wlyythkiey ípráwy bywa wolen *GroicPorz* r4, cc3 marg.

Szeregi: »gardło, (i, a, ale i, a(l)bo, ani) majętność (a. statek, a. imienie, a. dobra, a. pożytek); gardło z majętnością« = *caput (a. vita) et fortuna, vita, commodum* *Modrz*; *collum (a. caput) et (ac) bona* *JanStat* [szyk 39 : 10] (48; 1); *BierRozm* 12; *Alye y mayethnołczy łfwoye y gardlo pod karanye nałche poddawall. LibLeg* 11/159, 11/137v, 182; *ComCrac* 11v; *RejJóz* 12v; *SeklKat* M2; *MurzHist* Cv; *Diar* 66; *DiarDop* 108; *GroicPorz* ii4; O święta Polłko náfzã/ o wielebna wolności gardł y łtátkow náfzych. *OrzRozm* L3v, L2v, N2v, R2v; *BielKron* 108v, 207, 209 [2 r.], 262, 298; *Mqcz* 363b; *RejAp* 37v; *GórnDworz* Nßv; *RejPos* 19, 252v; *RejZwierc* 36v, 37 [2 r.], 41, 134v, 195; *ModrzBaz* 24v, 46, 89v, 96v, 141; *SkarJedn* 197; *SkarŻyw* 356; *StryjKron* 477; *ActReg* 58, 135; *SarnStat* 372, 378, 483, 493, 1080, 1237; *GrabPospR* N4v.

»poczciwość (a. cześć), (i, ani, albo) gardło« [szyk 11 : 10] (21): Starołta na tym zámku po panu Szczeńciu pirwłze miełtce má [...] ij drudzy przeciw iemu za mało łobie pana wążã/ a tzo dziwniey/ gardło/ czeńcz/ dobre mienie czeńto przeń tratzã *ForCnR* B; *MurzNT* 111; *Diar* 50; *GroicPorz* o2v, x; *RejWiz* 193v; *OrzRozm* L3v, R2v; *BielKron* 395; w którym łzturmie/ y w ołobliwym zwycięłtwie/ takię męłtwo Polłkie było/ że Hetman/ gárdłem y pocziwołściã wiele Zacnych Mężow/ od dziury Zámkowéy [...] odgrażał. *OrzQuin* Rv; *RejPos* 50; *ModrzBaz* 6v; *GórnRozm* B2; *ActReg* 58, 75, 82; *SarnStat* 483, 493; *VotSzl* D4v; *CiekPotr* 13, 50.

»gardło, (i) wolność« = *vita, libertas* *Modrz* [szyk 3 : 3] (6): Iuż y wolność y gárdło w niewołã zaprzeda *RejWiz* 13, 104; *BielKron* 243v; *KochSat* A4; *ModrzBaz* 127; *OrzJan* 78.

»zdrowie, (a, i) gardło« [szyk 4 : 3] (7): *BielKron* 306v, 334; Pro nostra salute contra soeleratissimam hostium conspirationem conflagamus, Czińmy o zdrowie y o gárdła nałze przeciwko niesłãchetnemu nieprzyacielskiemu łpiknieniu. *Mqcz* 130b; *GórnDworz* N6v; *RejPos* 122, 252v; *SkarŻyw* 598.

Wyrażenia przyimkowe: »do gardła« = *usque ad rogam* *Mqcz* (37): To nań wiemy do náfzych gardł. *BierEz* A2v; Grekowie łie łprzyłegli do gardł łwoich krołłstwo Troiãńskie y z ludem zhorzyć *BielKron* 57, 156, 392v; *Mqcz* 358b. Cf »do gardła bić się«, »bronić się do gardła«, »czynić do gardła«, »do gardła nie odstãpić«, »do gardła pomagać«, »do gardła pomłcić się«, »do gardła (nie) przestać«, »służyć do gardła«, »do gardła stać«, »do gardła zastawiać się«.

»pod gárdłem« = *sub poena colli* *JanStat* (34): á gdy co kędzy vkradł/ miał przynieść pod gárdłem do onego łtãrfzego z duchownych *BielKron* 9v, 9v, 10v, 108v, 114, 147 (12); *SkarJedn* 197; *SkarŻyw* 478; ktorzy pod gárdłem áby ogień nie zgãłł łwięty pilnowáli *StryjKron* 400; *ZapKościar* 1582/30; A gđzieby łie w boru zápalilo/ kãždy poddãny ile ich w domu pod gárdłem ma bieżeć gásić *GostGosp* 12, 12; *OrzJan* 19; *SarnStat* 372, 379; *PowodPr* 28. Cf »przykazać pod gárdłem«.

»na gardle« (110): y łtrzegãc łie ich kãzdey godziny nieprzełpieczni łã/ wnocy ná gárdlech y ná łthãtkach łwoich/ gdy ie w łiemi cziã. *BielKron* 262, 140. Cf »na gardle (s)karać«.

W przen (3) :

Zwroty: »gardło dać« = *zginãć, przestać istnieć* [szyk zmienny] (2): *OrzQuin* Y4; Dãłã gárdło pod tym Luthrowym bálãmuctwem wiãrã *ReszPrz* 74.

»na gardło [czemu] odpowiedzieć« = *być zdecydowanym przeciwnikiem czegoś* (1): áni owych chwalić mogę kthorzy chcząc być widzieni prawemi dworzány/ ná gárdło kfięgam odpowiedzieli *GórnDworz Cv*. [Cf znacz. **1.a. CzahTr C2**].

3. Zestawienie w funkcji nazwy botanicznej: »gołębie gardło« = *Fumaria officinalis L.* (Rost: *ziemnienny dym*); *capnio, capnos Mącz* (2) : Capnio, herba, Gołębie gárdło/ álbo ziemny dym. *Mącz* 37a, 210b.

*** *Dubium* (1) : Ludźie máią wychodzić do ożiminy v Pánów kędy doftátek ludźi/ á fwemi pługi nie orzą z dworá/ á zwładać też temu mogą/ poki ożiminy wśzyfcy nie poźną/ ktory iedno fwym gárdłem wárzy: to ieft/ y naiemnik ktoryby dnia náiał/ rzemieślnik na wśi/ Młynarz/ ogrodnik/ komornik/ y chałupnik *GostGosp* 158.

Synonimy: **1.** *szyja*; **b.** *krtań*; **2.** *głowa*; **3.** »ziemny dym«.

Cf **GARDZIEL**

MM